

TÜRKÇE SÖZLÜK'TEKİ TÜRKÇE KÖKENLİ KUŞ ADLARININ AD BİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ ANALYSIS OF TURKISH BIRD NAMES IN THE TURKISH DICTIONARY IN TERMS OF ONOMASTICS

Gizem KORKUT*

Öz

Bu çalışmada; Türkçenin kuş adlandırmasında kullanılan ölçütleri ortaya koyabilmek ve kavram oluştururken kullandığı yöntemleri incelemek hedeflenmiştir. Türk Dil Kurumunun 2019'da on birinci baskı olarak yayımlanmış olduğu Türkçe Sözlük'te yer alan kuş adları tespit edilmiş ve daha sonra adlandırma yöntemlerine göre kuşların; beslenmesi, fiziksel özelliği, çağrılma sesi, davranışı, rengi, yaşam alanı, başka bir hayvana benzemesi ve bir sebebe bağlı olmamasına göre olmak üzere sekiz başlık altında Türkçe kökenli kuş adları tasnif edilmiştir. Tespit edilen kuş adları, hem görünüş hem de işitsel açıdan incelenmiştir. Çalışmada; Türkçe kökenli ve Türkçe kökenli olmayan kuş adları ayırımına gidilmiş ve inceleme kısmında Türkçe kökenli kuş adları ele alınmıştır. Türkçe Sözlük'teki kuş söz varlığını tam olarak yansıtmak adına çalışmada Türkçe kökenli olmayan kuş adları da listelenmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında; kuş adlandırmasında kullanılan en yaygın adlandırma yöntemlerinden, söz dizimsel açıdan en çok kullanılan adlandırma yöntemlerinden ve köken bilgisi açısından kuş adlarının köken olarak en çok yer aldığı dillerden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türk dili, ad bilimi, Türkçe Sözlük, kuşlar, kuş adları

Abstract

In this study; it is aimed to reveal the criteria used in bird naming in Turkish and to examine the methods used in creating concepts. The names of the birds in the Türkçe Sözlük, which was published by the Turkish Language Association in 2019 as the eleventh edition, were determined and later, according to the naming methods; Bird names of Turkish origin were classified under eight headings according to their nutrition, physical characteristics, calling sound, behavior, color, habitat, resemblance to another animal, hunting and not depending on a reason. Identified bird names were examined both in appearance and aural. In the study, Turkish and non-Turkish-origin bird names were distinguished and Turkish-origin bird names were examined in the study. In order to reflect the bird vocabulary in the Türkçe Sözlük fully, the bird names that are not of Turkish origin are also listed in the study. In the conclusion of the study; the most common naming methods used in bird naming, the most used naming methods in terms of syntax and the languages in which bird names are mostly used in terms of etymology were mentioned.

Keywords

Turkish language, onomastics, Turkish Dictionary, birds, bird names

* Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gizemkorkut@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3408-2545 Tunceli TÜRKİYE

GİRİŞ

Ad bilimi çalışmaları, bir dilin kavram dünyasını aydınlatır ve adlandırmada hangi yolların kullanıldığının tespit edilmesini sağlar. Türkiye’de ad bilim çalışmalarının genellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru hız kazandığını söyleyebiliriz. Çalışmalara bakıldığında; büyük bir çoğunluğunun *yer adları* üzerine olduğu tespit edilmiştir. Yer adlarının disiplinlerarası bir boyutunun olması ve tarihe de kaynaklık etmesi açısından üzerinde daha çok ilgi çektiği düşünülebilir. Gerek dilbilgisi terimleri sözlüklerinde gerekse araştırmacılar bireysel olarak kendi kitaplarında ad bilimi terimi üzerine farklı tanımlar yapılmıştır. Vardar ad bilimini; gösterilenden ya da bahsedilen kavramdan yola çıkarak anlatımı, gösterilenin bağlandığı gösterenleri anlambilimsel olarak inceleyen araştırma biçimi olarak tanımlamıştır (2007, s. 12). Kamile İmer vd. ad bilimini; yer adı bilimi, kişi adları bilimi, su adı bilimi ve dağ adı bilimi olarak dört başlık altında sınıflandırarak tanımlamıştır (2011, s. 12). Zeynep Korkmaz ad bilimini, özel adların kökenine, tarihî gelişimine, dil ve kültür ilişkisi açısından ele alan bilim dalı olarak tanımlamış ve ad biliminin yer adları, kişi adları, coğrafi adlar gibi kavram alanlarını incelemesinden kaynaklı alt dalları olduğunu belirtmiştir (2017, s. 64). Bunun yanı sıra ad biliminin; sözcükleri ve sözcüklerin kavram ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı olduğunu geniş anlam olarak belirtmiştir (2017, s. 65). Türk ad bilimini müstakil bir bilim dalı olarak kavramsal açıdan ele alan ve alanyazındaki yerini inceleyen *Türk Ad Bilimi I Giriş* kitabı Prof. Dr. Saim Sakaoğlu tarafından hazırlanmıştır. Sakaoğlu ad bilimini; canlıların, nesnelerin ve kavramların olmak üzere etrafımızda görüp ve algıladığımız şeylerin adlandırılmasıyla ilgilenen bilimin adı olarak vermiştir (2000, s. 9). Doğan Aksan ad biliminin; geniş ad bilim ve özel adların üzerinde duran ad bilim olmak üzere iki madde şeklinde açıklamıştır. İlk maddede; ad biliminin anlambilimle olan yakın ilişkisinden ve yöntem bakımından ayrıldıklarından bahsetmiştir ve ad biliminin sözcük-kavram ilişkisine önem vererek bu ilişkinin sözcük üzerine nasıl görüldüğünü ve adlandırmada oynayan rolleri inceleyen bilim dalı olarak tanımlamıştır (Aksan, 2015a, s. 32). İkinci maddede ise; dillerdeki özel adlarla ilgilenen ve bu özel adları köken, tarihsel gelişimini, dil ve kültür ilişkisi bakımından inceleyen bilim olarak tanımlamıştır (Aksan, 2015a, s. 32). Bu tanımlardan yola çıkılarak ad bilimi için; nesne ve kavramlar arasındaki ilişkiyi temel alarak, adlandırmasında kullanılan ölçütleri ve adlandırmada kullanılan yöntemleri tespit eden bilim dalı olarak tanımlayabiliriz.

Dil, doğada gördüğü varlıkları kendince anlar kimi zaman da başka varlıklar üzerinden benzeterek açıklar. Doğadaki adlandırmalar varlık ve olayların insan zihnindeki tasarımları ve görüntüsüyle ilişkilidir (Aksan, 2017, s. 40). Bu kavramlar farklı benzetme ve aktarmalardan geçerek her dilde farklı şekilde karşılık bulmaktadır. Dil konuşurları kendi bakış açısıyla çevrelerini algıladığından dolayı; dilde konuşurların maddi ve manevi kültürüne, dünyaya algıma biçimlerinden ipuçları bulabiliriz. Toplumların hayata bakış açısı farklı olduğu için her birinin adlandırma geleneği farklı olup kendilerine özgü izler barındırmaktadır. Tespit edilen kuş adlarında *mavi* yerine *gök* sözcüğünün kullanılmasını buna örnek gösterebiliriz. Eski Türklerin renk adı olarak *gök* sözcüğünü kullanması eskicilik ve yaygınlık bakımından adlandırmada *mavi* sözcüğünden daha yaygın kullanılmasına yol açmıştır. Bu sebeple insanlar, bildikleri ve günlük yaşamlarında daha çok kullandıkları sözcükleri adlandırmada seçme eğilimindedir. Nesnelerin toplumlardaki ilk bakıştaki göze çarpan özelliğinin farklı olması sebebiyle vurgulanan özellikler değişkenlik gösterebilir. Farklı anlatım yollarından geçilerek farklı benzetme ve aktarmalarla sözcüğün adlandırılma süreci tamamlanır.

Çalışmanın ana temasını oluşturan kuş adlarına bakacak olursak; Türkçede genellikle çalışmaların sözcükbilim üzerinden söz varlığı ekseninde yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmanın ana kavramı kuşlar olduğu için yalnızca kuş üzerine yapılmış müstakil çalışmalardan bahsedilecektir. Ad bilimi açısından Şerif Ali Bozkaplan'ın 1987'de *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*'de yayımlanmış olan "Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Kuş Adlarının Sistematiği" başlıklı çalışmadan söz edebiliriz. Bu çalışmada; öncelikle seçilen bazı kuş efsanelerine yer verilmiş, sözcüklerin türetim morfolojisine bakılmış, söz dizimsel olarak incelenmiş ve kuş adları sıralanmıştır. Söz varlığı açısından kuş adlarını inceleyen yayınlar arasında; Emine Gürsoy Naskali'nin 1994 yılında E. Denison Ross'tan çevirisini yaptığı "Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü" kitabı, Eda Bindaş'ın 2016 yılında hazırlamış olduğu "Karaçay Malkar Türkçesinde Hayvan (Kuş) İsimleri ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması" başlıklı yüksek lisans tezi, Adem Aydemir'in "Kutadgu Bilig ve Divanü Lügati't Türk'te Kuşlar", Gökmen Mor'un "Divanü Lügati't Türk'te Kuş Adları Üzerine Bir İnceleme", Serkan Küçük'ün "Eski Türkçede Kuş İsimleri", Mustafa Samet Kumanlı ve Arda Karadavut'un "Memlük Kıpçak Türkçesi Sözlüklerinde Kuş Adları", Osman Yıldız'ın "Mahtumkulu'nun Dilinde Kuş Adları" çalışmaları verilebilir. L. Sami Akalın "Türk Folklorunda Kuşlar", Mustafa Sever'in "Türk Mitolojisinde Kuşlar" makalesi, Emine Gürsoy Naskali ve Ayşe Şeker'in editörlüğünü üstlendiği "Kuş Kitabı", Halil Ersoylu'nun "Türk Kültüründe Kuşlar" kitabı kuşların daha çok efsanevi ve mitolojik unsurlardan bahseden çalışmalardır.

Çalışmanın ana bölümünde kuşlar; beslenmesine, fiziksel özelliğine, çağrılma sesine, davranış özelliğine, yaşam alanına, başka bir hayvana benzemesi yönüne ve bir sebebe bağlı olmamasına göre listelenmiştir. Tespit edilen Türkçe kökenli kuş adları, www.trakus.org sitesinden hem görsel olarak hem de işitsel olarak incelenerek sekiz başlık altında tasnif edilmiştir. Tasnifi Türkçe sözcükler üzerinden gerçekleştirdiğimiz için ödünç sözcüklere çalışmanın bu bölümünde yer verilmemiştir. Ancak çalışmamızdan ödünç söz varlığı tamamen çıkarmak Türkçe Sözlük'teki kuş adlarını yansıtmamızda eksikliğe neden olacağı için onları son bölümde listelemekte yetinilmiştir.

1. Türkçe Sözlük' teki Türkçe Kökenli Kuş Adlarının Ad Bilimi Açısından İncelenmesi

1.1. Adını Beslenme Özellikleri Göre Alan Kuşlar

Beslenme türüne göre adını alan kuşlar; *bitki* ve *hayvan* ile beslenme olarak iki başlık altında listelenmiştir. Bu incelemeye göre hayvanlarla beslenmesinden kaynaklı verilen adların daha çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

1.1.1. Adını Bitki İle Beslenmesinden Alan Kuşlar

Bu başlık altındaki kuşlar adını; beslendiği tarım bitkilerine, ağaç tohumlarına göre almıştır. Kuşlar bu beslenmeyi gerçekleştirirken ardıc ağacı gibi ağaçların türemesine yardımcı olurken tahıllara ise zarar vermektedir. Ancak bu ayırım, adlandırma yapılırken kullanılmamış olup adlandırmada yalnızca kuşların beslendiği bitkilerin adına yer verilmiştir.

ardıc kuşu: [Tü.+Tü.] Karatavuk familyasından, Avrupa ve Asya ormanlarında yaşayan, kahverengi sırtlı, beyaz karınlı, siyah kuyruklu bir tür kuş (TS, 2019, s. 147).

arpacı kumrusu: [Tü.+Fars.] Yerli bir tahtalı güvercin türü (TS, 2019, s. 156).

buğday biti: [Tü.+Tü.] Yarım kanatlılar familyasından, yeşil vücutlu ve siyah başlı, ekinlere zarar veren bir kuş (TS, 2019, s. 404).

ekin kargası: [Tü.+Tü.] Kara ve erguvani, parlak tüyleri olan parıltılı bir karga türü (TS,

2019, s. 766).

1.1.2. Adını Hayvan İle Beslenmesinden Alan Kuşlar

Bu başlık altındaki kuşların *arı*, *balık*, *çekirge*, *karınca*, *örümcek* gibi türdeki hayvanları yemesinden kaynaklı ad verildiği tespit edilmiştir.

arı kuşu: [Tü.+Tü.] Arı kuşu familyasından; Güney Avrupa, Kuzey Afrika, Orta Asya'da ağaçların çok bulunmadığı ve genellikle açık arazilerde yaşayan, sırtı sarı, karnı maviye çalan yeşil renkte olan bir tür kuş (TS, 2019, s. 149).

balık kartalı: [Tü.+Tü.] Su kıyılarında, yaşamını balık yiyerek sürdüren, beyaz ve kahverengi çizgili kartal familyasına ait yırtıcı bir kuş; deniz tavşancılı (TS, 2019, s. 245).

balıkçıl: [Tü.+Tü.] Uzun bacaklılar familyasından, uzun boyna ve gagaya sahip, su kıyılarında yaşayan, balıkla beslenen büyük bir kuş türü (TS, 2019, s. 244).

balıkçın: [Tü.] Perde ayaklılardan, gagası uzun, kuyruğu çatallı ve uzun, deniz kıyılarında yaşayan bir kuş cinsi, deniz kırlangıcı (TS, 2019, s. 244).

çekirge kuşu: [Tü.+Tü.] Diğer bir adı sığırcık olan kuş (TS, 2019, s. 513).

çekirge ötleğeni: [Tü.+Tü.] Orta Asya ve Avrupa'nın iç kısımlarında yaşayan ötücü bir kuş türü (TS, 2019, s. 513).

karıncakuşu: [Tü.+Tü.] bk. karıncayiyen (TS, 2019, s. 1330).

karıncayiyen: [Tü.+Tü.] Karıncayla beslenen ve Avustralya'da yaşayan bir tür memeli karıncakuşu (TS, 2019, s. 1330).

leş kargası: [Fars.+Tü.] Avrupa ve Asya'daki ormanlarda, kırlarda ve bahçelerde yaşayan, başı kara ve vücudu kül rengi olan karga familyasından bir kuş (TS, 2019, s. 1583).

leşçil akbaba: [Fars.+Tü.] Beyaza çalan tüyleri ve kanadının uçlarının siyah olmasıyla bilinen başı çıplak küçük bir akbaba türü (TS, 2019, s. 1583).

örümcek kuşu: [Tü.+Tü.] Örümcek kuşu familyasından, boyu orta, koyu kül rengi tüyleri olan, bazısından siyah, beyaz, pembe veya koyu kırmızı benekler bulunan ötücü kuş (TS, 2019, s. 1861).

1. 2. Fiziksel Özelliklerine Göre Adlandırılmış Kuş Adları

Adını fiziksel özelliklerinden alan kuşlar; *baş*, *gaga*, *kuyruk*, *gövdesine* ve *tüyüne* göre olmak üzere beş başlık altınca incelenmiştir. Sıralama yapılırken kuşun baş kısmından kuyruk kısmına doğru bir sıralama tercih edilmiştir.

1. 2.1. Baş Özelliğine Göre Kuş Adlandırmaları

Kuşun başının büyüklüğüne, başının üzerindeki çıkıntılı tüye veya hiç tüy olmamasına göre adlandırmalar yapılmıştır. Yapılan adlandırmalarda en çok kuşun başında tüy olup olmaması kullanılmıştır.

ibibik: [Tü.] Çavuş kuşu (TS, 2019, s. 1137).

kelaynak: [Fars.+?] Leylekgillerden, yeryüzünde sadece Şanlıurfa Birecik'teki Fırat vadisini çeviren kayalarda yaşayan, tüysüz başlı, gagası uzun bir kuş (TS, 2019, s. 1380).

kocabaş: [Tü.+Tü.] İspinozgillerden, uzunluğu yaklaşık 18 santimetre olan, kahverengi sırtlı ve pembe karnınlı bir kuş türü, flurcun (TS, 2019, s. 1454).

¹ Talat Tekin, *arı* sözcüğünü **hārı* olarak tasarladığı bir köke götürmüştür (1995, s. 173).

tepeli akbaba: [Tü.+Tü.] Çoğunlukla Güney Amerika'daki sazlık göllerde yaşayan, tüyleri siyah ve beyaz olmak üzere iki renkli, uzun boylu, başında ve boynunda tüy olmayıp çıplak olan ve erkek cinsinde kafasının üzerinde koyu kırmızı bir tepelik olan yırtıcı bir kuş türü, kondor (TS, 2019, s. 2325).

tepeli bülbül: [Tü.+Fars.] Kafasının üst kısmında tüy olan bir bülbül türü (TS, 2019, s. 2525).

tepeli deve kuşu: [Tü.+Tü.+Tü.] Uçma yetisi olmayan, çoğunlukla Yeni Gine ve Avustralya'da yaşamını sürdüren bir deve kuşu türü (TS, 2019, s. 2325).

tepeli horoz: [Tü.+Fars.] İbiği yüksek ve büyük olan dövüşçü bir horoz (TS, 2019, s. 2325).

tepeli patka: [Tü.+?] Genellikle Orta Anadolu'da yaşamını sürdüren dalıcı bir ördek türü (TS, 2019, s. 2325).

tepeli tarla kuşu: [Tü.+Tü.+Tü.] Tepeli, kuyruğu uzun ve atın dışkıları arasında beslenerek yaşamını sürdüren tarla kuşu, tepeli toygar (TS, 2019, s. 2325).

tepeli tavuk: [Tü.+Tü.] Tepeli tavuk familyasından olan, genellikle Güney Amerika'da yaşamını sürdüren, ağaçlara tırmanabilme yeteneği olan bir tavuk türü (TS, 2019, s. 2325).

tepeli toygar: [Tü.+Tü.] Tepesi olan ve kuyruğu uzun bir tür kuş (TS, 2019, s. 2325).

1.2.2. Gaga Yapısına Göre Kuş Adlandırmaları

Gaga yapısına bakılarak; kaşık, kılıç, süzgeç gibi nesnelere benzetilerek kuşlar adlandırılmıştır. Gaganın uzun, ucunun yassı ve yayvan görünüşte olmasından dolayı kaşığa benzetilmiş ve kuşa *kaşıkçı kuşu* adını kazandırmıştır. Gagasının ince uzun ve sivri oluşundan dolayı *kılıç kuşu* adı verilmiştir.

kaşıkçı kuşu: [Tü.+Tü.] bk. pelikan (TS, 2019, s. 1346).

kılıç gagalı: [Tü.+Tü.] Yağmur kuşu familyasından olan, gagası çok ince ve uzun olan, tüyleri beyaz ve kanatları siyah kuş türü (TS, 2019, s. 1408).

1.2.3. Gövde Niceliğine Göre Kuş Adlandırmaları

Gövdesine göre yapılmış adlandırmalarda genellikle “küçük” ve “büyük” gibi niceliğini belirten sıfatlardan faydalanılmıştır. Kuş türü olan *balaban* için Clauson; Karahanlı Türkçesinde *balā* “yavru kuş, yavru” olarak geçtiğini belirtmiştir (EDPT, 1972, s. 332). Räsänen, *bālā* sözcüğünü sözlüğünde Farsça olarak vermiştir (VEWT, 1969, s. 59). Bu sözcük için Derleme Sözlüğü'nde *balaban* sözcüğü için “şişman, gürbüz; büyük, iri” (DS II, 2019, s. 496) anlamı verilmiştir.

Räsänen etimolojik sözlüğünde *baykuş* sözcüğü için *baj* “reich” + *kuş* “vogel” şeklinde vermiştir (VEWT, 1969, s. 57). Gülensoy da *bay* “güçlü, zengin” + *kuş* olarak benzer şekilde köken açıklaması vermiştir (2011, s. 123). Clauson, *bay* madde başı altında *baykuş* sözcüğüne yer vererek *bay* ve *kuş* sözcüklerinin bir araya gelmesi sonucunda sözcüğün oluştuğu görüşündedir (EDPT, 1972, s. 384). Tietze *baykuş* “zengin” bilgisini vermiştir (2016, s. 613). Görüldüğü üzere araştırmacıların genellikle *bay+kuş* şeklinde sözcüğün oluştuğu fikrinde yoğunlaşmışlardır. Buradan hareketle kuşun; güçlü, kuvvetli yönlerinin temel alınarak adlandırmanın yapıldığı düşünülebilir. *Çimçek* kuşu için Gülensoy; *çim* “yansıma kök” + *çek* şeklinde bir sözcük çözümlemesi yapmıştır. Çimin ince ve kısa oluşu, serçeyi zayıflık ve güçsüzlük bakımından tanımlamada kullanılabilir. Zeynep Korkmaz ekin oluşumuyla ilgili; +CA ve +ok pekiştirme ekinin birleşmesinden oluştuğunu ifade etmiş ve bu ekin küçültme ve sevgi işleviyle sıfat, zarf ve ad türetmede kullanıldığını belirtmiştir (2019, s. 39). Bununla birlikte madde başının tanımda

da görüldüğü gibi “küçük serçe” ifadesinden serçeden de küçük olan bu kuş için ayrıca bir küçültme ekinin getirilerek adlandırmanın yapıldığını düşünebiliriz. *Bıldırcın* kuşu için Clauson, Eski Türkçede sözcüğün *budursun* olarak kullanıldığını vermiş *bıldır bıldır* “yağlı” anlamına gelen yansıma sözcüğünü tanık göstermiştir (EDPT, 1972, s. 309). Gülensoy sözcüğün *bıldırcın*² olarak vermiş ve Tietze’nin görüşüne karşı çıkararak Orhon Türkçesinde sözcüğün “*güldür güldür*” yansıma söz dizimini karşıladığını belirtmiştir. Gülensoy, sözcük için *bıldır+çın*³ şeklinde sözcüğün kurulmuş olabileceğini belirtmiştir. Kuşun kendisine bakıldığında ise görünüş itibarıyla şişkin gövde yapısı kuşun yağlı olarak görünümüne sebebiyet verdiği için bu ad verilmiş diye düşünülebilir. Gülensoy, sözcüğü *karlıgaç* < *kar(ı)lı+gaç* biçiminde açıklamıştır (2007, s. 514). Hasan Eren *kırlangıç* kuşu için; sözcüğün *karılık* isim köküne +*aç* küçültme ekinin eklenmesiyle oluşturulduğunu ve sözcüğün *karılık* şeklinde Teleütçede yaşadığını belirterek, *karlaguç* > *karlanguç* > *kırlangıç* şeklinde geliştiğinden bahsetmenin doğru olamayacağını ifade etmiştir (1999, s. 238). Kuşun sözlükteki madde başı tanımında da yer alan küçük vurgusu kuşun gövde yapısıyla ilgili olup küçültme eki vasıtasıyla da bu küçüklük kuşun adında verilmek istenmiş olabilir. *Şeytan kuşu* görünüş itibarıyla korkutucu olmasından dolayı şeytan metaforuyla ilişkilendirilip adlandırılmıştır.

balaban kuşu: [ʔ+ Tü.] Genellikle bataklıklarda yaşayan, ağır ve yağlı bir eti olan, iri balıkçıla benzer bir kuş (TS, 2019, s. 242).

balaban: [ʔ] Atmaca, doğan vb. yırtıcı bir kuş (TS, 2019, s. 242).

baykuş: [Tü.] Kulaklarının yerinde başında iki tüy demeti bulunan, yırtıcı gece kuşları familyasına mensup kuşların genel adı (TS, 2019, s. 287).

bıldırcın: [ʔ] Tavuk familyasından, boz renkli ve benekli etinden ve yumurtasından yararlanan, ülkemizde en çok sonbaharda eti için avlanan göçebe kuş (TS, 2019, s. 328).

çimçek: [Tü.] Bir tür küçük serçe (TS, 2019, s. 548).

kırlangıç: [Tü.] Kırlangıçgillerden, gagası geniş, kuyruğu çatallı, kanadı ince uzun küçük göçebe kuş (TS, 2019, s. 1418).

küçük kumru: [Tü. + Fars.] Kumru cinsi küçük bir tür kuş (TS, 2019, s. 1553).

küçük karga: [Tü. + Tü.] Karga cinsi küçük bir tür kuş (TS, 2019, s. 1553).

küçük martı: [Tü. + İt.] Martı cinsi küçük bir tür kuş (TS, 2019, s. 1553).

küçük sakarca: [Tü. + Tü.] Sakarca cinsi küçük bir tür kuş (TS, 2019, s. 1553).

şeytan kuşu: [Ar.+Tü.] Beslenmesini kurbağa yiyerek gerçekleştiren, kuyruksuz büyük bir cins yarasa türü (TS, 2019, s. 2220).

1.2.4. Kuyruk Yapısına Göre Kuş Adlandırmaları

Kuyruğun yapısına, hareketine ve uzunluğuna göre kuş adlandırmaları yapılmıştır. Kuyruk yapısının yukarıya doğru dik biçimde olmasından dolayı adını *dik kuyruk* olarak almıştır. Kuyruğunun yaptığı hareketine göre *yontkuşu* ve *kuyruksallayan* adları aynı tür kuşa verilmiş olup farklı adlandırmalar kullanılmıştır. Bu ad verilirken gövde olarak küçük olan bu kuş türü diğer küçük kuşlar gibi sekerek değil koşar gibi hareket etmesinden ve bu eylemi yaparken kuyruğunun hareket etmesinden kaynaklı bu adı almıştır. *Kuyrukkakan* kuşu da yine küçük kuş türlerinden olup kafa oynatma hareketiyle kuşun kuyruğunun oynamasından kaynaklanan bir ad verilmiştir. *Uzun kuyruk*, *sülün ve kılkuş* kuşları kuyruğunun

² Gülensoy; *bıldır+sin* olarak sözcüğü çözümlemiş olup +*sin* ekini kuş adlarına gelen bir ek olarak tanımlamıştır (2011, s. 141).

³ *bıldır* < bir yıldır + çın “hayvan adlarına getirilerek sözcük türeten yapım eki” (Gülensoy, 2011, s. 141).

uzunluğundan dolayı bu adı almıştır. *Yont* sözcüğü, Anadolu ağızlarında “başiboş hayvan” (DS, 2019, s. 4294), (TS, 2019, s. 2606) olarak kullanılmıştır. *Yont kuşu*'nun kuyruğunun devamlı sallanmasından dolayı, bu hareketin yönetimsiz ve denetimsiz olduğu düşünülüp adlandırmada kullanılmış olabilir.

dik kuyruk: [Tü. + Tü.] Bir tür ördek (TS, 2019, s. 661).

kıl kuyruk: [Tü. + Tü.] Ördekgillerden, 55-65 santimetre arasında uzunluğu değişen, sivri kuyruğu olan, tüyleri beyaz ve yeşil olmak üzere karışık renkli, gagası ve ayakları mavi renkte olan bir tür kuş (TS, 2019, s. 1409).

kuyrukkakan: [Tü. + Tü.] Kara tavukgillerden olan ve beslenme şekli böcekler ve meyveler oluşturan küçük bir cins ötücü kuş (TS, 2019, s. 1549).

kuyruksallayan: [Tü. + Tü.] Kuyruksallayangillerden olan, kül renginde kanatları ve vücudunun üst kısmı, vücudunun alt kısmı sarı renkte olan, kuyruğu uzun, gövde yapısı bakımından küçük bir ötücü kuş (TS, 2019, s. 1550).

uzunkuyruk: [Tü. + Tü.] Bir tür iskete kuşu (TS, 2019, s. 2438).

yont kuşu: [Tü. + Tü.] Kuyruksallayan (TS, 2019, s. 2606).

1. 2.5. Vücudunda Bulunan İşarete Göre Kuş Adlandırmaları

Muharrem Öçalan; *bağırtlak* sözcüğün kökünün “göğüs, dös” anlamındaki “bağır” ile bağlantısının “bağır-” eylemi ile akciğer ilişkisi yönünden zor da olsa kurulabileceğini belirtmiş ve sözcüğün Türkmen Türkçesindeki “Bağırını yere vurup duran kuş” anlamının da sözcüğün “göğüs, dös” anlamıyla ilişkili olduğu ancak bu anlamını eylem anlamını bastırarak kadar kuvvetli bulmadığını belirtmiştir (2006, s. 11). Derleme Sözlüğü'nde yer alan “kadınların göğüslerini kapamak için kullandıkları göğüslük” anlamındaki *bağırtlak* sözcüğü yine “göğüs” anlamında kullanılmıştır (DS I, 2019, s. 480). Kuşun resimlerine bakıldığında; yanaklarda beyaza çalan rengin, karnın üst kısmında yani göğüs ve gerdanında ise belirgin kiremit rengi göze çarpmaktadır. Bu kısımların vücudun tamamının rengine oranla daha canlı bir renkte olduğu, siyah bir şerit gibi halkayla sarılmış oluşu iyice belirgin hale gelmiştir (Oğurlu ve Ünal, 2016, s. 56). *Boğmaklı kuş* için resimlere bakıldığında kuşun boğaz kısmını beyaz bir halkanın çevrelediği ve bu halkanın bulunduğu yer kuşa adını vermiştir. Türkçe Sözlük'te *çil*; “vücutta, genellikle de yüzde oluşan, açık kahverengi küçük benekler” olarak tanımlanmıştır. Kuşun tüm vücudunu kaplayacak şekilde dağılmış kahverengi küçük benekler *çil* kuşuna adını vermekte kullanılmıştır. *Tahtalı güvercin*, boynunda ve kanatlarında bulunan tahtaya benzer beyaz leke kuşa adını vermiştir.

bağırtlak: [Tü.] Gövdesi orta büyüklükte olan ve eti sevilen göçebe bir ördek türü, bozkır tavuğu (TS, 2019, s. 228).

boğmaklı kuş: [Tü.+Tü.] Bir tür toygar kuşu (TS, 2019, s. 372).

çil: [Tü.] Orman tavuğu familyasından, ormanlarda yaşamını sürdüren bir kuş, dağ tavuğu (TS, 2019, s. 546).

tahtalı güvercin: [Fars.+Tü.] Boynunun her iki kenarında ve kanatlarında tahta şeklinde beyaz bir leke bulunan bir tür güvercin, Avrupa, güneybatı Asya, kuzeybatı Afrika ve Türkiye'de çoğunlukla ormanlık ve ağaçlık bölgelerde yaşayan *tahtalı* olarak da bilinen kuş (TS, 2019, s. 2246).

tahtalı: [Fars.] Tahtalı güvercin (TS, 2019, s. 2246).

1. 2.6. Tüy Yapısına Göre Kuş Adlandırmaları

Tüy yapısına göre kuşlar, genellikle baş bölmesinde olan çıkıntı şeklindeki tüylerden kaynaklı bir adlandırma yapılmıştır. Rengârenk tüylere sahip olan *cennet kuşunun* tüylerinin güzelliği cennetle ilişkilendirilerek adlandırma yapılmıştır. Gagasının altında kısa siyah bir tüy bulunan *sakallı kartal* adını almıştır. *Telli turna* ise göz hizasından başlayarak aşağı yana doğru uzanan tüylerinden dolayı bu adı almıştır. *Kız kuşunun* başındaki tüyler adeta atkuyruğu yapılmış gibi toplu şekilde gözükmektedir. Saç toplama kadın eylemi olarak görüldüğü için ve küçüklüğünden dolayı da *kız kuşu* olarak kullanıldığı düşünülebilir.

cennet kuşu: [Ar.+Tü.] Cennet kuşugillerden, güzel tüylü renkli bir kuş (TS, 2019, s. 453).

kız kuşu: [Tü.+Tü.] Yaklaşık 34 santimetre uzunluğu olan, başında sorgucu olan, koyu yeşilimsi renkte, yenebilir bir eti olan küçük bir cins kuş (TS, 2019, s. 1437).

sakallı kartal: [Tü.+Tü.] Vücudu iri ve güçlü olan gagası çengelli yırtıcı kuş (TS, 2019, s. 2012).

telli turna: [Tü.+Tü.] Turnagillerden, vücudu gümüş renginde, başı ve boynu kara, su kıyılarında yaşamını sürdüren, uzunluğu 85 santimetre olan, büyük bir kuş (TS, 2019, s. 2314).

1. 3. Çağrıldığı Sese Göre Verilen Kuş Adları

Çağrıldığı sese göre verilmiş kuş adlarında yalnızca *civciv* tespit edilmiştir. Gülensoy; *ci(v)ci(v) ~ cu* olarak sözcüğü vermiştir (2011, s. 216). Anadolu ağızlarında *cüce*, *cüçük*, *cülük* olarak verilmiştir (DS, 2019, s. 4474). On beşinci yüzyıl öncesi söz varlığını gösteren Tarama Sözlüğü'nde ise *cüçük*, *cüje* olarak geçmektedir (TaS II, 2019, s. 780).

civciv: [Tü.] Kümes hayvanlarının yumurtadan yeni çıkmış yavrusu (TS, 2019, s. 470).

1. 4. Davranışsal Özelliklerine Göre Kuş Adları

Türkçe Sözlük'te *davranış*; "davranma işi, tutum, davranım, muamele, hareket" olarak tanımlanmıştır. Bu başlık altında kuşların; avlanmasına, huyuna, yürüyüşüne, ötüşüne ve yaptığı yuvaya göre adlandırmalar tasnif edilmiştir.

1.4.1 Avlanmasına Göre Kuş Adlandırmaları

Bu başlıktaki kuşların, çoğunlukla yırtıcılık yönünün vurgulanarak adını aldığı görülmüştür. Avcı kuşlarda ad verilirken genellikle *al-*, *at-*, *av-*, *yırt-* gibi harekete dayalı fiil köklerinden faydalanılmıştır. Gülensoy, *kartal* sözcüğü için **karta-* "tırmala-" -l ile türetildiğini belirtmiştir (2009, s. 441). Avcılığın, yırtıcılıkla sıkı bir ilişkide olması ve saldırganlığı çağrıştıran fiillerin ad vermede baskın şekilde kullanılmış olması şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Yırtıcılığı vurgulanmayıp avlanma türü ile ilgili kuş adının da oluşturulduğu tespit edilmiştir. Türkçe Sözlük'te *ökse*; ökse otu saplarından veya çobanpüskülü kabuklarından çıkarılan yapışkan macun olarak tanımlanmıştır (TS, 2019, s. 1842). Kuşun bu yapışkanlı macun vasıtasıyla avlanmasından dolayı bu ad verilmiştir.

alıcı kuş: [Tü.+Tü.] Avcı kuş (TS, 2019, s. 92).

atmaca: [Tü.] Kartalgillerden, avlanmaya alıştırılabilen küçük bir cins yırtıcı kuş, akkuş (TS, 2019, s. 187).

avcı kuş: [Tü.+Tü.] Yırtıcı kuşları yakalamakta usta olan kuş, alıcı kuş (TS, 2019, s. 191).

avcı kuşu: [Tü.+Tü.] Ava alıştırılan ve avcılara yardımcı olan kuş (TS, 2019, s. 191).

kartal: [Tü.] Kartalgillerden, çok güçlü ve iri olan, çoğunlukla kıvılc ve siyah tüylü, yüksek taşlık ve kayalık alanlarda yuva kuran, yırtıcı bir kuş türü (TS, 2019, s. 1339).

ökse kuşu: [Rum.+Tü.] Saka kuşu (TS, 2019, s. 1842).

sungur: [Tü.] Doğan türüne benzeyen, yırtıcı ve avcı bir tür kuş türü (TS, 2019, s. 2171).

yırtıcı kuş: [Tü.+Tü.] Evcilleştirilmemiş vahşi kuşların genel adı (TS, 2019, s. 2595).

1. 4.2. Huyuna Göre Kuş Adlandırmaları

Ağaçkakan kuşu; ağaçların kavuklarında yaşayan kurtları, tırtılları, böcekleri yiyebilmek için ağaç kovuklarını gagalayarak oyması sebebiyle bu adı almıştır. Tietze; *angut* için “kiremit renkli bir kuş” ve “hödük, anlamaz” tanımlarını vermiştir (2016, s. 295). Clauson, sözcüğün Eski Türkçede *anıt* “kırmızı kaz” şeklinde geçtiğini belirtmiştir (EDPT, 1972, s. 176). Räsänen; “kırmızı kaz benzeri bir kuş olarak tanımlamıştır” (VEWT, 1969, s. 21). Genellikle etimolojik sözlüklerde kuşu tanımlamada renginin vurgulandığı görülse de adlandırılmada kuşun rengi kullanılmamıştır. Türkteş; *angut* kuşunun adının ötmesinden kaynaklı verildiğini belirtmiştir (2017, s. 35). Ancak kuşun ötüşü dinlendiği zaman, kuşun ötüşünün yalnızca *an* şeklinde olduğunu duyabiliyoruz. Bu ötme şekliyle kuşun adı arasında bağlantı kurmamız biraz zor olabilir. Kuşun, rüzgârı arkasına alarak yere konduğu için iniş esnasında sendelemesi ve takla atması sebebiyle⁴ Türkçe Sözlük'te karşılığı “ahmak, kaba saba” olarak verilen *angut* sözcüğü kuşa ad olmuştur. *Çobanaldatan* kuşunun resmine bakıldığında; kuşun renklerinin kahverengi ağırlıkta olduğunu ve ağaç gövdesine bire bir benzediği görülmektedir. Kuşun bu özelliği, kuşun kamufle olabilmesi kuşun aldatılma, yanıltılma özelliği kazandırmıştır. Kuşun tehlike esnasında kısa aralıklarla yere düşme taklidi yaparak yaklaşan olması durumunda ise tekrar havalandırarak peşinde olanı atlatmaya çalışması sebebiyle kuş adının hakkını vermektedir. Kuşun bir diğer adı da *keçisağan*dır. Yaygın bir anlatıya göre; bu kuşun kurtla anlaştığı, yavru kuşlarını yememe vaadiyle yaralı bir kuş gibi davranarak çobanı sürüden uzaklaştırdığı ve bunun sonucunda kurdun tüm sürüyü telef etmesinden dolayı bu adla anılmaktadır⁵. Yine halk anlatılarına göre; sürülerin etrafında uçuşması ve keçileri sağdığı inancıyla *keçisağan* adı verilmiştir. Kuşun Latincesi; *Caprimulgus* olup, direkt Latince'den Türkçe çevirisi yapılarak *keçisağan* adı bu kuşu adlandırmada kullanılmıştır. *Dalgıç kuşunun* suda yaşaması, derin dalış ve su altında uzun süre kalma özellikleri sebebiyle bu ad verilmiştir. Performans ve fiziksel olarak güzel olan *taklacı güvercinler* attıkları taklalar sebebiyle adlarını almıştır. *Yalıçapkını* genellikle deniz kıyısında yaşadığından ve havada uzun süre asılı kalabilmesinden kaynaklı yalılardaki kadınları gözlediği düşünülerek bu ad verildiğine dair anlatılar vardır⁶. Clauson, *tavuk* sözcüğünün **takı+ğū* > “tavuk” bk. *takı:ğu*: şeklinde yapısını vermiş ve erken dönemlerde Moğolcada *takiya* şeklinde yaşadığını belirtmiştir (EDPT, 1972, s. 468). Doerfer, eski bir yansıma kökenli ek olan *+gu* ile sözcüğün türetilmiş olabileceğini ya da alıntı olabileceğini belirtmektedir (TMEN II, s. 861). Gülensoy sözcüğün; *takıgu*<**takıg*<**takuk*<*tağuk*<*tawuk* şeklinde geliştiğini ve <**tak*<**dak* şeklinde yansıma bir köke dayandığını belirtmiştir (2011, s. 871). Tavukların yemlenirken gagalarının yere vurma sesinin taklidiyle yansıma şekilde sözcüğün türetilip ve bu kuş türüne ad olabileceği düşünülebilir.

ağaçkakan: [Tü.+Tü.] Serçegiller familyasına ait, gagası vasıtasıyla ağaçları oyabilen ve ağaçta yaşayan kurtları yiyerek beslenen, gagası uzun bir tür kuş türü (TS, 2019, s. 37).

angut: [Tü.] Ördekgillerden, kiremit renginde tüyleri olan, evcilleştirebilen bir tür kuş (TS, 2019, s. 125).

⁴ <https://www.kuslar.gen.tr/angut-kusu.html>

⁵ <https://www.trthaber.com/haber/yasam/yeni-bir-kus-turu-bulundu-129493.html>

⁶ https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsd117@d&tur=Yal%FD%E7apk%FDn%FD

çobanaldatan: [Fars.+Tü.] Çobanaldatangillerden, kahverengiye çalan gri üzerine noktaları olan, kanadı sivri ve kuyruğu uzun, boynu kısa, başı iri ve enli, gagası ufak, kısa ve kancalı bir tür kuş, keçisağan (TS, 2019, s. 555).

dalgıç kuşu: [Tü.+Tü.] Dalgıç kuşlarından, Amerika ve Avrupa'nın kuzeyinde yaşayan bir hayvan (TS, 2019, s. 586).

keçisağan: [Tü.+Tü.] bk. çobanaldatan (TS, 2019, s. 1376).

taklacı güvercin: [Tü.+Tü.] Uçma esnasında birden çok takla atabilen bir güvercin türü, taklacı (TS, 2019, s. 2251).

taklacı: [Tü.] Taklacı güvercin (TS, 2019, s. 2251).

tavuk: [Tü.] Sülüngillerden, yumurtası ve eti için üretilen kümes hayvanı (TS, 2019, s. 2289).

yalıçapkını: [Yun.+Tü.] Yalıçapkınıgillerden, su kenarlarında yaşamını sürdüren kuş (TS, 2019, s. 2513).

1.4.3. Ötüşüne Göre Kuş Adlandırmaları

Kuşların ötmesine göre kuş adları genellikle yansıma köklerden hareketle verilmiştir. Gülensoy; *borazan kuşu*'nu < *boru+zen* olarak ayırmıştır (2011, s. 161). Türkçe *boru* sözcüğüne; Farsça *-zen* ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş sözcük, anlam itibarıyla sesli bir çalgı olan *borazanla* ilişkilendirilmesi şüphesiz ötüş şeklidir. *cırila-* için Tietze; "ince ses çıkararak ağlamak; tiz sesle bağırıp çağırmak" anlamını vermiştir (2016, s. 84). Kuşun tiz ve ince ses çıkarması sebebiyle *cır* yansıma kökünden türetilmiş *cırlayık* sözcüğü kuşa ad olmuştur. Kuşun *gu guk* şeklinde ötmesi, işitsel olarak da çok net bir şekilde fark ediliyor oluşu bu *guguk kuşu* adını vermiştir. *Çoğur* "bir tür çoban düdüğü" olarak Derleme Sözlüğü'nde geçmektedir (DS II, 2019, s. 1258). Düdüğün ve kuşun sesleri dinlendiğinde ikisin de boğuk bir sese sahip olduğunu ve bu sebeple kuşun adı verilirken *çoğur* nesnesinden yardım alınarak kuşa ad verilmiştir. Hindinin çıkardığı *gulu gulu* sesinden yola çıkılarak kuşa *güllük* adı verilmiştir. Clauson; karganın çıkardığı sestene türediğini yansıma kökten türediğini belirtmiştir (EDPT, 1972, s. 653). Gülensoy, **kā* "yansıma" + *r* + *kā* kökünden geldiğini ifade eder (2011, s. 467). Clauson, *keklik*'i için ses taklidi olarak açıklamıştır (EDPT, 1972, s. 710). Gülensoy, **kek*/**kak* "yansıma" köküne +*lik* ekinin getirilmesiyle sözcüğün oluştuğunu belirtmiştir (2011, s. 493). Kuşun ötüşünde *kak-kek* sesleri net bir şekilde duyulmaktadır. Bu sebeple kuşun ötüşünün ad belirlemede kullanıldığı açıkça görülmektedir. *Ötleğen* ve *ötleği* sözcüğü anlam olarak bülbül kuşunu karşılamaktadır. Bu sebepten ötürü; güzel sesiyle tanınan bu kuş türünün *öt-* eylemiyle oluşturulması şaşırtıcı değildir. *Puhu* kuşun "pu hu" şeklinde ötüşünden yola çıkılarak yansıma sesler birleşerek kuşa adı verilmiştir. Nişanyan *saksağan* için; Eski Türkçede *sağızğan/sakızğan* sözcükleri karşılık vermiş ve **sakız-* "şakılamak?" köküne dayandırmış ve +(g)*An* sıfat-fiil ekiyle türetildiğini söylemiştir⁷. Nişanyan *sığırcık* için; Eski Türkçe *sıkır-* "çığır-, öt-" sözcüğünün üzerine +*cuk* küçültme ekinin getirilmesiyle sözcüğün oluşturulduğunu belirtmiştir⁸. Hamza Zülfikar *şakrak* için; "şen ve gevrek" (1995, s. 619) olarak tanımını vermiştir. Kuşun ötücü bir kuş olmasından dolayı *şakrak kuşu* adı verilmiştir. Hasan Eren, *turna* kuşu için başka dillerde de *turna* sözcüğüne benzer adların kullanıldığını söyleyerek kuşun sesinden yola çıkılarak adlandırmanın yapıldığını belirtmiştir (1999, s. 418).

borazan kuşu: [Tü.+Tü.] Yaşam alanı Güney Amerika, gövdesinde mavi ve yeşil renklerde metalik yansıma olan bir tür kuş, agamin (TS, 2019, s. 378).

⁷ <https://www.nisanyansozluk.com/?k=saksa%C4%9Fan>

⁸ <https://nisanyansozluk.com/?k=s%C4%B1C4%9FC4%B1rc%C4%B1k>

cırlayık: [Tü.] Örümcek kuşu familyasına ait, ormanlık, fundalık gibi ağaçlık yerlerde yaşayan, ötme şekli güzel olan bir kuş türü (TS, 2019, s. 461).

çoğurcuk: [Tü.] bk. Sığırıcık (TS, 2019, s. 559).

guguk kuşu: [Tü.+Tü.] Gugukgiller familyasından, çoğunlukla Avrupa'da yaşayan, dişileri başka kuşların yuvasına yumurtlayarak yavrularının bakım işini yuvanın sahibine gördüren, gri sırtlı, kahverengi ve beyaz karnında çizgileri olan, 35 cm boyunda, böcekçil bir kuş (TS, 2019, s. 992).

gülük: [Tü.] Hindi (TS, 2019, s. 999).

karga: [Tü.] Kargagillerden, geniş kanatlı, kara tüylü kuş (TS, 2019, s. 1326).

keklik: [Tü.] Sülüngillerden, büyüklüğü güvercin kadar olan, eti için avlanan, boz tüylü, ayakları ve gagası kırmızı renkte olan bir tür kuş (TS, 2019, s. 1379).

ötleğen: [Tü.] Çalı bülbülü (TS, 2019, s. 1862).

ötleği: [Tü.] Bir cins kartal (TS, 2019, s. 1863).

puhu: [Tü.] Ormanlık, dağlık ve kayalık alanlarda yaşayan, uzunluğu yaklaşık 65 santimetre, sırt rengi koyu kahverengi baykuşgillerden bir cins kuş (TS, 2019, s. 1951).

saksağan: [Tü.] Kargagillerden, beyaz karınlı, kül renkli kanatları ve kuyruğu olan, vücudunun kalan yerleri parlak, siyah ve uzun kuyruklu kuş, alacakarga, alakarga (TS, 2019, s. 2015).

sığırıcık: [Tü.] Serçegillerden, rengi siyah, gagası uzun, serçeye göre vücudu daha iri olan ve *çoğurcuk*, *çekirge kuşu* olarak da bilinen ötücü bir kuş, (TS, 2019, s. 2090).

şakrak kuşu: [Tü.+Tü.] İspinozgillerden, siyah başlı, kırmızı boyunlu, ötücü bir kuş (TS, 2019, s. 2199).

turna: [Tü.] Yaşam alanı Avrupa ve Kuzey Afrika olan, topluluk halinde yaşayan, gövdesi iri ve göçebe bir kuş türü (TS, 2019, s. 2387).

1.4.4. Yaptığı Yuva Türüne Göre Kuş Adlandırmaları

Genellikle ağaç kovuklarında yaşayan, bu kovukların girişini çamurla küçültmesi ve çatlakları çamurla kapatmasından dolayı kuşlar bu adla anılmaktadır.

sıvacı kuşu: [Tü.+Tü.] Sıvacı kuşu familyasından, Avrupa ve Asya'da ormanda yaşamını sürdüren, uzunluğu yaklaşık 15 santimetre olan ötücü bir tür kuş (TS, 2019, s. 2103).

1.4.5. Yürüyüşüne Göre Kuş Adlandırmaları

Tietze; *badi* "kaz, ördek" olarak Anadolu ağızlarında kullanıldığı bilgisini vermiş ve Ermeniceden geçtiğini belirtmekle birlikte Arapçadaki *baṭṭ* "ördek" ile karşılaştırma vermiştir (2016, s. 544). Gülensoy, kullanım alanını halk ağzında olduğunu belirtmiş ve **bad* "yansıma"+*i* (2011, s. 100) şeklinde belirtmiştir. Nişanyan, sözcüğünün kökenini kesin bir şekilde belirtmeyip sözcüğün Arapça şeklini referans olarak göstermiştir⁹. Derleme Sözlüğü'nde ise "kaz ve ördek yavrusu" olarak verilmiştir (DS I, 2019, s. 468). Hamza Zülfikar yansıma sözcükleri incelediği kitabında; *badi* madde başında *ördek* anlamı karşılığını vermiştir (1995, s. 299). Sözcüğün daha çok Anadolu ağızlarında kullanıldığında araştırmacılar hemfikir olmuştur. Ancak sözcüğün "paytak yürüyüş" anlamında kullanımını ve ördeğin yürüyüşünden alındığı ve *pat pat* sesiyle yürüyüş açısından benzerlik kurulmuştur.

⁹ <https://www.nisanyansozluk.com/?k=badi>

badi: Ördek (TS, 2019, s. 224)

badik: Ördek (TS, 2019, s. 224)

1. 5. Rengine Göre Verilen Kuş Adları

Rengine göre kurulmuş kuş adları; ak, boz, gök, kahverengi, kara, karışık renkli, kızıl, sarı ve yeşil olmak üzere dokuz başlık altında alfabetik olarak listelenmiştir. Renk vasıtasıyla kuş adı oluşturulurken kullanılan renklerin; *siyah, beyaz, kırmızı, gri, mavi* yerine Türkçe kökenli şekillerini kullanıldığı tespit edilmiştir. *Akbaba, alacakarga, sarıasma, karabatak, yeşilbaş* gibi renklerin açıkça sözcüğün içinde geçerek oluşturulan kuş adları vardır. Bunun haricinde renklerin doğrudan verilmeyip *altın yağmurcun, kestane kargası, kınalı keklik* gibi benzetme yoluyla verildiği adlar da vardır.

1. 5.1 Ak İle Kurulan Kuş Adları

Tespit edilen kuş adlarının içinde ak renk adı ile kurulmuş olan sözcüklerin tamamında *ak* sözcüğü açık şekilde yer almaktadır. Birleşik yapıda kurulmuş olan bu adlar *ak+sözcük* şeklinde sıfat grubu olarak oluşmuştur.

akbaba: [Tü.+Tü.] Akbabagillerden, çıplak başı ve boynu olan, iri bir gövdeye sahip, yaşam alanı dağlık bölgeler olan, leşçil bir beslenme şekli olan, keskin gözlere sahip ve diğer kuşlara kıyasla çok daha yüksekte uçabilme yetisi olan, yırtıcı kuş türü, kerkes (TS, 2019, s. 60).

akbalıkcıl: [Tü.+Tü.] Leyleksilerden, bataklık, ırmak ve göl kıyıları gibi sulak alanlarda yaşayan, gövde yapısı olarak büyük, beyaz renkli bir cins kuş (TS, 2019, s. 60).

akbaş: [Tü.+Tü.] Yaz mevsimi kutup bölgelerinde yaşayıp, kış mevsimi ise ılık sıcaklıktaki kıyılara göçen, gaga yapısı ince ve kısa olan, bacağı kara yabani bir tür kuş, deniz kazı (TS, 2019, s. 60).

akdoğan: [Tü.+Tü.] Beyaz renkte kartal familyasına bağlı bir doğan cinsi, aksungur (TS, 2019, s. 61).

akkuş: [Tü.+Tü.] Atmaca (TS, 2019, s. 69).

aksungur: [Tü.+Tü.] bk. akdoğan (TS, 2019, s. 75).

1.5.2. Boz ve Tonlarıyla Kurulan Kuş Adlandırmaları

Türkçe Sözlük'te *boz*; "açık toprak rengi, kül rengi, gri" şeklinde geçmektedir (TS, 2019,s.391). Clauson, sözcüğün anlamını "gri" olarak vermiş ve genellikle de atın rengini tanımlamada kullanıldığını belirtmiştir (EDPT, 1972, s. 388). Tietze; "toprak rengi, kül rengi" olarak boz sözcüğünü açıklamıştır (2016, s. 773). Türkçe Sözlük'te tespit edilen kuş adlarında gri renkle ilgili iki sözcük tespit edilmiş ve bu sözcüklerde doğrudan *gri* sözcüğünün verilmediği onun yerine Türkçe kökenli *boz* sözcüğüyle niteleme yapıldığı tespit edilmiştir.

bozdoğan: [Tü.+Tü.] Bir doğan türü (TS, 2019, s. 392).

bozördek: [Tü.+Tü.] Tatlı sulara bulunan bir tür ördek (TS, 2019, s. 393).

1.5.3. Kahverengi ve Tonlarıyla Kurulan Kuş Adlandırmaları

Gövdesinde yer alan açık kahverengi tüylerin kestanenin rengine benzetilmesi sebebiyle bu adı almıştır.

kestane kargası: [Yun.+Tü.] bk. alakarga (TS, 2019, s. 1401)

1.5.4. Kara ile Kurulan Kuş Adlandırmaları

Kara ile kurulan kuş adları genellikle sözcüğünün kendisinin kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Yalnızca *kuzgun* sözcüğünde renk sezdirilerek verilmiştir. Clauson *kuz* sözcüğü için; “dağın kuzey tarafında nadiren güneş gören kısmı” olarak tanımını vermiştir (EDPT, 1972, s. 680). Gülensoy; sözcüğü *kuz+gun* şeklinde yapısına ayırmış ve *kuz* sözcüğüne *kara* anlamının yüklenmesi gerektiğini belirterek sözcüğün anlamını *kara karga* olarak vermiştir (2011, s. 586). Kara renk adı ile kurulmuş kuş adlarının; genellikle *sıfat+sözcük* şeklinde sıfat tamlaması olarak oluştuğu tespit edilmiştir. *Bağrıkara* kuşunun yalnızca isnat grubu şeklinde oluşturulduğu tespit edilmiştir.

bağrıkara: [Tü.+Tü.] İskete kuşu (TS, 2019, s. 232).

karabakal: [Tü.+Tü.] Karatavuk familyasına ait, siyah renkteki ardıc kuşu (TS, 2019, s. 1314).

karabatak: [Tü.+Tü.] Karabatakgillerden, beslenmesini balıkla gerçekleştiren, gaga yapısı uzun ve sivri şekilde olan, siyah tüylü deniz kuşu (TS, 2019, s. 1314).

karakarga: [Tü.+Tü.] Kuzgun (TS, 2019, s. 1317).

karakuş: [Tü.+Tü.] Kartal türünden kuşlara verilen ad (TS, 2019, s. 1318).

karaleylek: [Tü.+Ar.] Leylekgillerden, aşağı doğru kıvrılan bir gagaya sahip, siyah tüyleri ve uzun bacakları olan çeltik kargası olarak da bilinen bir kuş (TS, 2019, s. 1319).

karatavuk: [Tü.+Tü.] Karatavukgillerden, kara tüylü, yaşamını meyveleri ve böcekleri yemesiyle sürdüren ötücü bir kuş türü kuş (TS, 2019, s. 1323).

karkara: [Tü.+Tü.] Uzun bacaklılardan, çoğunlukla bataklık bölgelerde yaşayan, kış mevsimini sıcak ülkelerde geçiren, başında çıkıntı şeklinde tüy bulunan turna (TS, 2019, s. 1333).

kuzgun: [Tü.] Ötücü kuşlar takımının kargagiller familyasından, Kuzey Amerika'nın dağlık, fundalık yerlerinde bulunan, siyah renkte tüyleri olup mavi renkte parlayan bir tür kuş, karakarga (TS, 2019, s. 1551).

1.5.5. Karışık Renklerle Kurulan Kuş Adları

Türkçe Sözlük'te *ala* “karışık renkli, çok renkli, alacalı” (TS, 2019, s. 79) olarak tanımlanmıştır. Clauson; “kismî renkli, benekli, benekli, benekli, lekeli” (EDPT, 1972, s. 126) olarak tanımlamıştır. Tespit edilen kuş adlarının içinde karışık renk ile kurulmuş olanların tamamında *alaca* sözcüğü açık şekilde yer almaktadır. Birleşik yapıda kurulmuş olan bu adlar *alaca/alaca+sözcük* şeklinde sıfat grubu olarak oluşmuştur.

alacabalıkcıl: [Tü.+Tü.] Balıkçıliller familyasından, 50 santimetre uzunluğunda, yaşam alanı sazlıklar olan kül renkli bir tür kuş (TS, 2019, s. 80).

alacakaraga: [Tü.+Tü.] bk. *saksağan* (TS, 2019, s. 81).

alakarga: [Tü.+Tü.] Gövdesi iri, tüyleri karışık renkte tüyleri olan ötücü bir tür kuş, *kestane kargası* ve halk dilinde *saksağan* adıyla da bilinen bir kuş türü (TS, 2019, s. 82).

1.5.6. Kızıl ve Tonlarıyla Kurulan Kuş Adlandırmaları

Türkçe Sözlük'te *kızıl* sözcüğü; “parlak kırmızı renk” olarak tanımlanmıştır (TS, 2019, s. 1436). Clauson; “kırmızı” olarak tanımlamıştır (EDPT, 1972, s. 683). Kuşun gagasının ve gövdesinin altından ayağına doğru uzanan tam kızıl olmayan renkteki tüyler sebebiyle bu ad verilmiştir. *kardinal kuşu*, tüylerinin Kardinalin giydiği cübbenin rengine benzemesi sebebiyle

bu adı almıştır.

kınalı keklik: [Ar.+Tü.] Sülüngillerden, Balkan Yarımadası, Orta ve Doğu Asya'da yaşayan, uzunluğu 38 santimetre olan bir tür kuş (TS, 2019, s. 1411).

kardinal kuşu: [Fran.+Tü.] İspinozgillere ait parlak ve kırmızı renkli, gagası iri, baş kısmında tüyü olan, bir tür ötücü kuş (TS, 2019, s. 1326).

1.5.7. Mavi ve Tonlarıyla Kurulan Kuş Adlandırmaları

Gök (<kök) sözcüğü Eski Türkçe döneminden itibaren daha çok mavi ve yeşil olmak üzere boz, gri gibi birden fazla rengi karşılamada kullanılmıştır (Karadoğan, 2004, s. 94). Türkçe Sözlük'te **gök** sözcüğü; "içinde gök cisimlerinin hareket ettiği boşluk", "yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk", "gökyüzünün ve denizin rengi, mavi veya yeşile çalan mavi" olarak tanımlanmıştır (TS, 2019, s. 957). Clauson; Türklerde gök kavramının önemli olduğunu belirtmiş ve temel olarak sözcüğün **gök** ve buna bağlı olarak da gri-mavi arası gökyüzü rengi olduğunu belirtmiştir (EDPT, 1972, s. 708). Tietze; sözcüğün birinci anlamını gökyüzü olarak vermiş ikincil olarak da mavi anlamına geldiğini belirtmiştir (2016, s. 255). *çakır* Türkçe Sözlük'te "açık mavi, hareli ela" (TS, 2019, s. 483) olarak tanımlanır. **gök** rengiyle kuş adları; kuşun görünüşüne verilmiş olup *güvercin* hariç saydam bir şekilde sözcüğün oluşturulduğu görülmektedir. Clauson güvercin sözcüğünün kökünü; *kögürçgü:n* < *kök* "gri kuş" sözcüğüne bağlanmaktadır (EDPT, 1972, s. 713).

çakırdoğan: [Tü.+Tü.] Yırtıcı kuşlar familyasından *tuğrul* olarak da bilinen bir tür doğan türü (TS, 2019, s. 483).

çakırkanat: [Tü.+Tü.] Kanatlarında mavi parlak çizgiler bulunan bir ördek türü (TS, 2019, s. 483).

gökdoğan: [Tü.+Tü.] Yaşam alanı kuzey yarım küre olan göçmen kuş türü (TS, 2019, s. 958).

gökgüvercin: [Tü.+Tü.] Çoğunlukla Avrupa ve Yakın Doğu'nun açık arazilerinde yaşamını sürdüren bir tür kuş (TS, 2019, s. 958).

gökkuzgun: [Tü.+Tü.] Gökkuzgunumsular takımının gökkuzgungiller familyasından, başı ve kanadı mavi, boynu ve karnı yeşil göçmen kuş (TS, 2019, s. 958).

güvercin: [Tü.] Güvercingillerden, hızlı ve uzun süreli uçabilen, vücudu kısa, tüyleri sık, evcilleştirilebilen ve yemle beslenen bir kuş türü (TS, 2019, s. 1013).

1.5.8. Sarı ve Sarı Tonlarıyla Kurulan Kuş Adlandırmaları

Tespit edilen kuş adlarının içinde sarı renk adı ile kurulmuş olanlarda, *sarı* sözcüğü ve sarıyı hissettiren *altın* sözcüğünün peşine bir adın eklenmesiyle oluşturulmuştur. *Sardoğan* kuşunda sözcük *sarı+doğan* şeklinde oluşmuş ancak vurgusuz orta hece düşmesiyle -ı sesi kaybolmuştur. *sarıcık* kuşunda bakıldığında kuşun gövdesinin küçük bir yapıda ve tamamıyla sarı renkte olduğu görülür. Bu sebepten kuşun adı, *sarı* sözcüğüne doğrudan küçültme eki +*cık* eklenmesiyle kuşun adı oluşturulmuştur.

altın yağmurcun: [Tü.+Tü.] bk. yağmur kuşu (TS, 2019, s. 108).

sardoğan: [Tü.+Tü.] Gövdesi sarı renkte olan bir tür doğan türü (TS, 2019, s. 2034).

sariasma: [Tü.+Tü.] Ötücü kuşlar takımının, sariasmagiller familyasından, tüyleri parlak sarı olan, siyah kuyruklu bir tür kuş, sarıcık (TS, 2019, s. 2034).

sarıcık: [Tü.] Sariasma (TS, 2019, s. 2035).

1.5.9. Yeşil ve Tonlarıyla Kurulan Kuş Adlandırmaları

Gövdesi beyaz ve kahverengi ağırlıklı olan bu kuşun, keskin yeşil rengindeki başından dolayı *yeşilbaş* adını almıştır.

yeşilbaş: [Tü.+Tü.] Ördekçillerden, mavi, beyaz, kara, kahverengi tüyleri olan ve erkeğinin başı yeşil olan renkli bir tür yaban ördeği (TS, 2019, s. 2582).

1.6. Yaşam Alanına Göre Kuş Adlandırmaları

Bu başlık altında kuşların; karada, bataklıkta ve sulak alanlarda yaşamasına ya da özel bir coğrafik yere ait olmasına göre aldığı adlandırmalar incelenmiştir.

1.6.1. Karada Yaşamaya Göre Adlandırılan Kuşlar

Bozkır, çöl, dağ, orman, tarla, yaban gibi daha genel bölgeyi niteleyen sözcüklerin kullanımını yanı sıra; *ağaç, çalı, funda, kaya* gibi bitki veya taş kütlesini karşılayan sözcüklerken kuş adı yapımında kullanılmıştır. *Kar baykuşu, kar ispinozu* ve *kar kuşu* ise yaşamlarını karlık bölgede sürdürdükleri için bu adları almıştır. Yaşam alanının karlık bölgede olmasından adını alan *kar baykuşu*'nun sözlük tanımında İskandinavya'da yaşadığı belirtilse de adının içinde belirgin olarak geçmediği için *özel bir coğrafik yere ait olma* başlığında değil *karada yaşamasıyla adlandırılmış kuş* başlığında yer verilmiştir.

ağaç serçesi: [Tü.+Soğd.] bk. dağ serçesi (TS, 2019, s. 38).

bozkır tavuğu: [Tü.+Tü.] bk. bağirtlak (TS, 2019, s. 393).

çalı bülbülü: [Tü.+Ar.] Serçegillerden, ötüşü güzel, gövde yapısı küçük, *ötleğen* ve *bayır kuşu* olarak da bilinen bir tür kuş (TS, 2019, s. 486).

çalı horozu: [Tü.+Fars.] Tavukgillerden, yenilebilen eti olan bir yaban kuşu (TS, 2019, s. 486).

çalı kuşu: [Tü.+Tü.] Serçegillerden, başı koyu kırmızı olup gövdesine doğru bakıldıkça rengi açılan, fundalıklarda yaşayan bir ötücü kuş türü (TS, 2019, s. 486).

çöl tavuğu: [Moğ.+Tü.] Çöl tavuğugillerden, çöllerde yaşam süren, gövdesi uzun, bacakları çarpık kuş takımı (TS, 2019, s. 565).

dağ isketesi: [Tü.+Yun.] bk. fanta (TS, 2019, s. 579).

dağ ispinozu: [Tü.+Yun.] Sırtında siyah benekleri olan, karnı beyaz, erkeğinin gerdanı portakal renginde, ağaçlık yerlerde yaşayan ispinozgillerden bir kuş (TS, 2019, s. 579).

dağ kırlangıcı: [Tü.+Tü.] bk. ebabil (TS, 2019, s. 579).

dağ serçesi: [Tü.+Soğd.] Serçegillerden, ormanlık ve dağlık arazilerde yaşayan ve *ağaç serçesi* olarak da bilinen bir cins serçe, (TS, 2019, s. 580).

dağ tavuğu: [Tü.+Tü.] bk. çil (TS, 2019, s. 580).

funda tavuğu: [Rum.+Tü.] Avustralya'da yaşayan tavuksulardan bir tür kuş (TS, 2019, s. 894).

kar baykuşu: [Tü.+Tü.] İskandinavya ve kuzey kürede yaşayan benekleri koyu renk olan büyük baykuş (TS, 2019, s. 1324).

kar kuşu: [Tü.+Tü.] Serçegillerden, karlı dağların doruklarında yaşayan, bacakları ve parmakları tüylü bir kuş (TS, 2019, s. 1333).

kar ispinozu: [Tü.+Rum.] Asya ve Avrupa'nın yüksek yerlerinde, karlık bölgelerde yaşayan serçeye benzer küçük ötücü kuş (TS, 2019, s. 1332).

kaya güvercini: [Tü.+Tü.] Güvercingillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'nın kayalık yerlerinde yaşayan bir kuş (TS, 2019, s. 1361).

kaya horozu: [Tü.+Fars.] Güney Amerika'da yaşayan, erkekleri portakal renginde, başında tepeliği olan kuş (TS, 2019, s. 1361).

orman tavuğu: [Tü.+Tü.] Orman tavuğugillerden, kuşların özellikle Avrupa ve Asya'da yaşayan siyah tüylü türlerinin ortak adı (TS, 2019, s. 1813).

tarla kuşu: [Tü.+Tü.] Tarla kuşugillerden, tarlalarda yuva yapan, 20 santimetre uzunluğunda, sırtı kahverengi, beyaz karınlı, küçük, ötücü kuş, çayır kuşu, toygır (TS, 2019, s. 2272).

tropik kuşu: [İng.+Tü.] Tropik kuşugiller familyasından pembemsi tüylü, kuyruğunda iki teleği olan deniz kuşu (TS, 2019, s. 2383).

yaban kazı: [Fars.+Tü.] Ördekler familyasından, sazlık alanlarda yaşayan ve yalnız bitki ile beslenen büyük ve göçücü bir kuş, sakar meke (TS, 2019, s. 2497).

yaban ördeği: [Fars.+Tü.] Ördekgillerden, evcil ördeğe benzeyen, boynu yeşil bir tür ördek (TS, 2019, s. 2498).

1.6.2. Bataklık ve Sulak Yerlerde Yaşamaya Göre Adlandırılan Kuşlar

Bu başlık altında *bataklık ve denizde yaşamaya göre adını almış kuş adları* incelenmiştir. Sulak arazi ile ilgili olan *çamur, çeltik, iskele, saz, su, yağmur* kavramlarına da bu başlık altında yer verilmiştir. Bu kavramlar haricinde açık denizlerde yaşamaya ve açık denizlerdeki fırtınalara karşı koymasıyla adını alan *fırtına kuşu* da bu başlık altında değerlendirilmiştir.

bataklık: [Tü.] Bataklıkları seven, bataklıklarda yaşayan hayvan (TS, 2019, s. 281).

bataklık ardıcı: [Tü.+Tü.] Bataklık ve sık bitki örtülü yerlerde yaşayan küçük ve ötücü kuş (TS, 2019, s. 281).

bataklık baykuşu: [Tü.+Tü.] Baykuşgiller familyasından, sırt tüyleri pas rengi olan bataklıklarda yaşayan bir tür kuş, ishak kuşu, hak kuşu (TS, 2019, s. 281).

bataklık çulluğu: [Tü.+Tü.] Bataklıklarda yaşayan, uzunluğu 30 cm olan, rengi kahverengiye çalan kara bir tür çulluk, su kulluğu (TS, 2019, s. 282).

bataklık kırlangıcı: [Tü.+Tü.] Kısa gagalı, uzun kanatlı, uçarken deniz kırlangıcını andıran bir tür kuş (TS, 2019, s. 282).

çamurcun: [Tü.] Anadolu ve Kuzey Afrika'da yaşayan bir tür ördek (TS, 2019, s. 491).

çeltikargası: [Fars.+Tü.] bk. karaleylek (TS, 2019, s. 518).

deniz çulluğu: [Tü.+Tü.] Kıyı bölgelerde yaşayan bir tür çulluk (TS, 2019, s. 628).

deniz kırlangıcı: [Tü.+Tü.] bk. balıkçın (TS, 2019, s. 629).

deniz ördeği: [Tü.+Tü.] bk. fırtına kuşu (TS, 2019, s. 629).

deniz tavşancısı: [Tü.+Tü.] bk. balık kartalı (TS, 2019, s. 630).

fırtına kuşu: [İt.+Tü.] Perde ayaklılardan, kıvrık gagalı, açık denizlerde yaşayan bir kuş, deniz ördeği (TS, 2019, s. 870).

iskele kuşu: [İt.+Tü.] bk. yalıçapkını (TS, 2019, s. 1208).

saz tavuğu: [Tü.+Tü.] Genellikle bataklıklarda yaşayan, kuyruğunun altı beyaz, bacakları sarı, yüzü kırmızı renkte olan, ot ve sudaki küçük canlılarla beslenen bir tür tavuk (TS, 2019, s. 2051).

su tavuğu: [Tü.+Tü.] Su tavuğugillerden, gri, kırmızı karışımı tonda, benekli veya çizgili

tüyleri olan bir kuş, kalinis (TS, 2019, s. 2176).

yağmur kuşu: [Tü.+Tü.] Yağmur kuşugillerden, bataklık ve su kenarlarında yaşayan, kısa boyunlu, kabarık ve kısa gagalı, ayakları üç parmaklı, küçük bir kuş, altın yağmuncun (TS, 2019, s. 2505).

1.6.3. Özel Yer Adlarıyla Kurulmuş Kuş Adlandırmaları

Bir özel yer adın ve bir ismin bir araya gelmesinden adını almış olan kuş adları bu başlık altında listelenmiştir. Özel ad ile kurulmuş kuş adların belirtisiz isim tamlaması olarak oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Flaman kuşu: [İng.] bk. flamingo (TS, 2019, s., 883).

Hint tavuğu: [Fars.+Tü.] Brahma kökenli bir tür tavuk (TS, 2019, s. 1103).

Kafkas tavuğu: [Yun.+Tü.] Dünyada Kafkaslarda, Türkiye'de Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ormanlık alanlarında yaşayan bir tür dağ horozu (TS, 2019, s. 1265).

Pekin ördeği: [Çin.+Tü.] Özellikle Amerika'da yaşayan Çin kökenli bir tür ördek (TS, 2019, s. 1907).

Sudan tavuğu: [Ar.+Tü.] Bir tür Beç tavuğu (TS, 2019, s. 2167).

1.7. Başka Bir Hayvan Türüne Benzetilerek Kurulan Kuş Adları

Nesneye benzetilmesinin yanı sıra başka bir hayvanın fiziksel özelliğine benzetilerek kuş adı yapılmıştır. *Öküzburnu* kuşunun gagasının üzerinde öküzün burun deliklerine benzer bir çıkıntının olmasından dolayı bu şekil adlandırılmıştır. Boynunun uzun oluşu ve gövdesinin hafif çıkıntılı olması sebebiyle çöl hayvanı olan *deveye* benzetilerek *deve kuşu* adını almıştır.

deve kuşu: [Tü.+Tü.] Kısa kanatları uçmaya elverişli olmayıp, uzun bacakları sayesinde çok hızlı koşabilen iri bir kuş (TS, 2019, s. 646).

öküzburnu: [Tü.+Tü.] Serçegillerden, uzun ve kalın gagalı, eti yenebilen bir kuş (TS, 2019, s. 1843).

1.8. Bir Sebebe Bağlı Kalınmaksızın Verilmiş Kuş Adları

Bu başlık altında listelenen kuş adlarının; fiziksel yapısına, davranışsal özelliklerine, yaşına ve cinsiyetine gibi özelliklerinden yola çıkılarak adlandırılma yapılmadığı tespit edilmiştir.

çulha kuşu: [Fars.+Tü.] Bir tür iskete (TS, 2019, s. 571).

çulluk: [Tü.] Çullukgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da yaşayan, tüyleri kahverengi ve kül rengi, göçebe, eti için avlanan, uzun gagalı, göçmem bir kuş, bekas (TS, 2019, s. 571).

hak kuşu: [Ar.+Tü.] bk. bataklık kuşu (TS, 2019, s. 1029).

ishak kuşu: [İbr.+Tü.] bk. bataklık kuşu (TS, 2019, s. 1206).

keten kuşu: [Ar.+Tü.] İspinozgillerden, güzel sesli, 13 santimetre uzunluğunda tarla ve çalılıklarda yaşayan bir kuş (TS, 2019, s. 1403).

kukumav kuşu: [Rum.+Tü.] Baykuşgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da yaşayan, kahverengi tüylerinin üzerinde beyaz benekleri olan, başını 180 derece çevirebilen bir tür baykuş, kukumav (TS, 2019, s. 1517).

ördek: [Tü.] Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu, badi, badik (TS, 2019, s. 1856).

saka kuşu: [Ar.+Tü.] Serçegillerden, başında ve boynunda kırmızı, sarı tüyler bulunan,

güzel öttüğü için kafeste beslenen küçük bir kuş, kutan, saka; ökse kuşu (TS, 2019, s. 2011).

sümsük: [Tü.] Sümsükgillerden, sivri gagalı, kısa bacaklı deniz kuşu (TS, 2019, s. 2180).

sülün: [Tü.] Sülüngillerden, yenilen bir eti olan ve kuyruğu uzun bir kuş türü (TS, 2019, s. 2179).

tavus kuşu: [Ar.+Tü.] Sülüngillerden, erkeğinin tüyleri uzun, kuyruğu parlak, güzel renkli, acı ve tiz sesli, süs hayvanı olarak beslenen bir kuş, tavus (TS, 2019, s. 2290).

toydan: [Tü.] Bir tür iri toy kuşu (TS, 2019, s. 2376).

toygaz: [Tü.] Tarla kuşu, turgay (TS, 2019, s. 2376).

2. Türkçe Sözlük'teki Türkçe Kökenli Olmayan Kuş Adları

Türkçe kökenli olmayan kuş adlarının dağılımı şu şekildedir; 8 Rumca, 7 Arapça, 6 Farsça, 5 Fransızca, 1 İngilizce, 1 Hintçe, 1 İspanyolca, 1 Bulgarca, 1 Soğdça olmak üzere dokuz farklı dil kökeninden kuş adları Türkçe Sözlük'te yer almaktadır. Bu verilere ek olarak, belirgin şekilde Türkçe kökenli olmadığı görülen ancak kökeni tespit edilemeyen *İspenc* ve *flurcun* sözcükleri de bu başlık altına dâhil edilmiştir.

agami: [Rum.] bk. borazan kuşu (TS, 2019, s. 35).

albatros: [Fran.] Fırtına kuşugillerden, 1 metre uzunluğunda, Atlantis Okyanusu'nda yaşayan iri bir tür kuş (TS, 2019, s. 85).

bekas: [Fran.] bk. çulluk (TS, 2019, s. 295).

bülbül: [Fars.] Karatavukgillerden, sesinin güzelliğiyle tanınmış olan ötücü kuş (TS, 2019, s. 423).

ebabil: [Ar.] Sağanlardan, kentler ve açık alanlarda yaşayan, kırlangıca göre kanatları daha uzun ve kavisli bir kuş, dağ kırlangıcı (TS, 2019, s. 751).

ferik: [Ar.] Kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavrusu, piliç (TS, 2019, s. 862).

flamingo: [İng.] Leyleksilerden, tüyleri beyaz, pembe, kanatlarının ucu kara, eti yenir bir kuş, flaman kuşu (TS, 2019, s. 883).

florya: [Rum.] İspinozgillerden, tüyleri yeşilimsi, ağaçlık ve fundalıklarda yaşayan, güzel ötümlü bir kuş, yelve (TS, 2019, s. 884).

flurcun: [?] bk. kocabaş (TS, 2019, s. 884).

hindi: [Hint.] Tavukgillerden, 15. yüzyılda evcilleştirilerek Amerika'dan bütün dünyaya yayılan, boyun ve başı çıplak, parlak, yeşil ve esmer tüylü, kümes hayvanlarının en büyüğü, mısırtavuşu (TS, 2019, s. 1102).

horoz: [Fars.] Tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı (TS, 2019, s. 1110).

hüthüt: [Ar.] Çavuş kuşu (TS, 2019, s. 1122).

ibis: [Rum.] Leyleksilerden, Afrika ve Batı Asya'nın sulak yerlerinde yaşayan bir kuş, Mısır turnası (TS, 2019, s. 1138).

iskete: [Rum.] Serçegillerden, gagaları dişli, zararlı böcek ve kurtlarla beslenen, güzel sesli bir kuş (TS, 2019, s. 1208).

ispenç: [?] Bodur bir cins horoz veya tavuk (TS, 2019, s. 1210).

ispinoz: [Rum.] İspinozgillerden, gagası kısa ve koni biçiminde, sırt tüyleri yeşilimtrak mavi, boynu ve karnı kırmızı renkte, güzel sesli bir kuş (TS, 2019, s. 1210).

kalinis: [Rum.] Bir tür yağmur kuşu, su tavuğu

kanarya: [İsp.] İspinozgillerden, yeşilimsi veya sarı tüylü, koni biçiminde küçük gagalı, ötücü kuş (TS, 2019, s. 1294).

kerkenez: [Fars.] Kartalgillerden, leşle beslenen, 35 santimetre uzunluğunda, kızılımsı tüyleri olan bir kuş (TS, 2019, s. 1393).

kerkes: [Ar.] Akbaba (TS, 2019, s. 1393).

kolibri: [Fran.] Kolibrigillerden, Amerika'da yaşayan, çok renkli, geriye doğru uçma özelliği olan, uzun gagalı, küçük göçmen kuş (TS, 2019, s. 1463).

kukumav: [Rum.] bk. kukumav kuşu (TS, 2019, s. 1517).

kumru: [Fars.] Güvercinler takımından, güvercinden küçük, boz, gri renkli bir kuş (TS, 2019, s. 1525).

leylek: [Fars.] Leyleksilerden, kışın tropikal Afrika'da yaşayan, siyah telekli, uzun gagalı, uzun bacaklı, büyük, beyaz, göçmen kuş (TS, 2019, s. 1584).

papağan: [Ar.] Papağangillerden, tırmanıcı, eğri gagalı, pek çok türü bulunan, insan sesini taklit edebilen kuşların genel adı, dudu (TS, 2019, s. 1881).

pelikan: [Fran.] Pelikangillerden, pembeye çalan beyaz tüylü, kanatları gri renkli, alt gagasında deriden bir kesesi olan iri kuş, kaşıkçı kuşu (TS, 2019, s. 1908).

penguen: [Fran.] Penguengillerden, Güney Kutbu'nda yaşayan, sırtı kara, göğsü ak, iyi yüzen, deniz hayvanlarıyla beslenen, uçamayan, kısa kanatlı deniz kuşu (TS, 2019, s. 1910).

saka: [Ar.] bk. saka kuşu (TS, 2019, s. 2011).

serçe: [Soğd.] Serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş (TS, 2019, s. 2070).

soyka: [Bul.] Tüyleri alacalı, bir tür küçük karga (TS, 2019, s. 2146).

şahin: [Fars.] Kartalgillerden, Avrupa ve Asya'nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan, 50-55 santimetre uzunluğunda yırtıcı bir kuş (TS, 2019, s. 2196).

tavus: [Ar.] Tavus kuşu (TS, 2019, s. 2290).

zağanos: [Rum.] Bir cins doğan (TS, 2019, s. 2640).

Sonuç

Türkçe Sözlük'ün taranması sonucunda toplamda 214 sözcük tespit edilmiş ve bu sözcükler listelenmiştir. Tespit edilen kuş adları Türkçe ve Türkçe kökenli olmayan olmak üzere önce iki başlığa ayrılmış ve daha sonra Türkçe kökenli sözcükler üzerinde ad bilimi açısından incelenmiştir. Türkçe kökenli olmayıp Türkçenin eklerini almış sözcükler ve Türkçe kökenli olmayıp ancak Türkçe kökenli bir sözcükle sözcük grubu oluşturmuş sözcükler de ad bilimsel açıdan incelenmiştir. Ad bilimi açısından kuş adları; beslenme, fiziksel yapı, çağrıldığı ses, davranış, renk, yaşam alanı, başka bir hayvan türüne benzerlik, avlanma türü olmak üzere sekiz alt başlık şeklinde incelenmiştir. Bu başlıklara ek olarak, bir sebebe bağlı olmaksızın yapılan adlandırmalar için ayrı bir başlık açılmıştır.

Çalışmada; 33 Türkçe kökenli olmayan sözcük ve bir sebebe bağlı kalımsızın adlandırılan 13 sözcüğü çıkarırsak 168 kuş adının somut olarak bir nedene bağlı kalınarak adlandırıldığı söylenebilir. Adlandırılmada en yaygın kullanılan kavram kuşların *yaşam alanı*dır. Kuşların karada, bataklıkta, sulak arazide veya özel bir coğrafik bölgede yaşaması kuş adlarını adlandırmada büyük ölçüde rol oynamıştır. Kuş adlandırılmasında kullanılan yaygın ikinci kavram; kuşun baş, gaga, gövde büyüklüğü, kuyruğu, tüy yapısı veya vücudunda

bulunan leke, çil gibi işaretlerdir.

Kuşlar adlandırılırken kullanılan diğer bir yaygın ölçüt; büyük çoğunlukla kuşun büyüklüğü, rengi ya da çağrışım yaptığı başka bir nesne açısından bakılarak görselliğe dayalı özelliklerdir. Kuşun ötüşüne yapılan adlandırılmada 14 ve kuşun çağrılma biçimine göre yapılan adlandırılmada tek sözcük tespit edilerek işitsel özelliğin %8 oranlarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Kuş adlandırmalarında coğrafik olarak özel bir bölgeyi gösteren *Kafkas*, *Pekin*, *Sudan* yer adları ve bir ırkı niteleyen *Flaman*, *Hint* adları hariç özel ad kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Biçimsel açıdan kuş adları incelendiğinde; adlandırmanın birden fazla sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşturulduğu, büyük bir çoğunluğunun da belirtisiz ad tamlaması, sıfat grubu, birleşik eylem grubu ve isnat grubu şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Kuş adlarında $X+kuşu$ ve $X\{+(II)\} +sözcük$ görülen kuş adı oluşturma yapısıdır. Kuş adlandırmasında *tepeli deve kuşu*, *tepeli karla kuşu* örneklerinde görüldüğü üzere 3 sözcüğün bir araya getirilmesiyle de kurulan yapılar mevcuttur. Kuş adlarının büyük bir çoğunluğunun Türkçe kökenli ve Türkçe+Türkçe şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Türk Dil Kurumunun 2019'da on birinci baskı olarak yayımlamış olduğu *Türkçe Sözlük'te* kuş adlarını inceleyen bu çalışmada son olarak; kuşların kendilerinde var olan görünüş ve işitsel özelliklere dayanarak niteleyici şekilde adlandırmanın yapıldığını ve kuş adlarının büyük çoğunluğunun Latince şeklinden ziyade Türkçe kökenli biçimlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Extended Abstract

In this study; it was aimed to reveal the criteria used in the bird naming of Turkish and to examine the methods used in creating a concept. The bird names in the *Türkçe Sözlük*, which was published by the Turkish Language Association in 2019 as the eleventh edition, were determined. In the study; Turkish origin and non-Turkish origin bird names were distinguished and Turkish origin bird names were discussed in the analysis part. In order to fully reflect the bird vocabulary in the *Türkçe Sözlük*, non-Turkish origin bird names were also listed in the study. Turkish origin bird names identified; it has been classified under eight headings according to its feeding, physical characteristics, calling sound, behaviour, color, and habitat, resemblance to another animal and not depending on a reason. The identified bird names were classified under eight headings by examining both visually and aurally on the website www.trakus.org.

In the *introduction part* of the study; the history of the onomastics was briefly mentioned, and it was mentioned that the studies of onomastics accelerated approximately towards the end of the 20th century. Onomastic definitions of the researchers were given and a new definition was made. The literature on birds was searched and previous publications were mentioned.

Turkish origin bird names in the *main part* of the study; it has been classified according to its feeding, physical characteristics, calling sound, behaviour, color, habitat, resemblance to another animal and not depending on a reason. These titles are also divided into subheadings. According to their being fed; divided into plant and animal. According to its physical characteristics; the head, beak, body quantity, tail, mark on the body, and feather structure. According to this study, it was determined that the names given due to feeding with animals were more common. While sorting according to the physical characteristics, a ranking from head to tail was preferred, considering the structure of the bird. It has been determined that the bird naming is mostly based on the head and body. Bird names based on color; it is listed in

Turkish alphabetically order under nine headings: white, grey, blue, brown, black, mixed color, red, yellow and green. The colours used in creating the name of the bird through color; it has been determined that Turkish origin forms are used instead of black, white, red, grey and blue. Bird names according to the habitat; it is listed under 3 titles as land, swamp and water, with special place names. According to the living area, it is named considering the fact that it lives mostly on land.

At the *conclusion* of the study; it was mentioned that the most common naming methods used in bird naming, the most used naming methods in terms of syntactic and the languages where bird names are mostly used in terms of origin information. As a result of scanning the Türkçe Sözlük, a total of 214 words were determined and these words were listed. 15% of the bird names determined from the Türkçe Sözlük are not of Turkish origin. In the study; if we exclude 33 words of non-Turkish origin and 13 words that are named regardless of a reason, it can be said that 168 bird names are named based on a specific reason. The most commonly used concept in naming is the habitat of birds. The fact that birds live on land, swamp, wetland or a special geographic area has played a major role in naming bird. The second common concept used in bird naming; the bird's head, beak, body size, tail, feather structure or markings such as spots and freckles on the body. Another common criterion for naming birds is often the birds' size, color or visual characteristics by looking at it in terms of another object to which it is associated. It was determined that the auditory feature was used at a rate of 8% by determining 14 for the bird singing and a single word in the naming made according to the way the bird was called. It has been determined that special names are not used in bird naming except for *Caucasian*, *Beijing*, *Sudan* place names, which geographically indicate a special region, and the *Flemish* and *Indian* names that describe a race. When bird names are examined formally; It has been determined that naming is formed by the combination of more than one word, and most of it is formed as an indeterminate noun phrase, adjective group, compound action group, and attribution group. It is the bird name forming structure that includes $X + \text{bird}$ and $X \{+ (II)\} + \text{words}$ in bird names. There are also structures built by combining 3 words in bird naming, as seen in the examples of *tepeli deve kuşu*, *tepeli karla kuşu*. It has been determined that the majority of bird names are of Turkish origin and formed in *Turkish + Turkish*. In this study, which examined the bird names in the Türkçe Sözlük, which was published as the eleventh edition of the Turkish Language Association in 2019, it was found that the qualitative the naming was made based on the appearance and auditory features of the birds themselves, and that most of the bird names were used in Turkish rather than Latin.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
Bul.	Bulgarca
DS	<i>Derleme Sözlüğü</i>
EDPT	<i>An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish</i>
Fars.	Farsça
Fran.	Fransızca
Hint.	Hintçe
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
Moğ.	Moğolca
Rum.	Rumca
s.	Sayfa sayısı
Soğd.	Soğdça
TMEN	<i>Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen</i>
TaS	<i>Tarama Sözlüğü</i>
TS	<i>Türkçe Sözlük</i>
Tü.	Türkçe
vd.	Ve diğerleri
Yun.	Yunanca.

KAYNAKÇA

- Akalın, L. S. (1993). *Türk folklorunda kuşlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dil bilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2018). *Türkçenin söz varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bozkaplan, Ş. A. (1987). Türkiye Türkçesi ağızlarında kuş isimleri ve onların sistematigi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 35, 43-79.
- Clauson, S. G. (1972). *An etimological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. London: Oxford University.
- Doerfer, G. (1967). *Türkische und Mongolische elemente im Neupersischen* (Vol. II). Wiesbaden.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1978). *Dilbilgisi terimler sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- İmer, K., Kocaman A. & Özsoy S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Karadoğan, A. (2004). Türk ad biliminde renk kültü. *Millî Folklor*, 8 (62), s. 89-99.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi grameri: Şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oğurlu İ. ve Ünal Y. (2016). "Bağırtlaklı kuş". *Avrasya Terim Dergisi*, 4 (2). s. 54-66.
- Öçalan, M. (2006). Bağırtlak kelimesinin kökenbilimsel açıklamaları üzerine. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/muharrem_ocalan_bagirtlak.pdf (Erişim tarihi 10.12.2020)
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen*. Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Räsänen, M. & Kecskeméti, I. (1971). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen II Wortregeister*. Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Sakaoğlu, S. (2001). *Türk ad bilimi I giriş*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1995). *Türk dillerinde birincil uzun ünlüler*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Tietze, A. (2016). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati (A-L)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tietze, A. (2017). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati (M-N)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tietze, A. (2018). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati (O-R)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Tarama sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Derleme sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türktaş, M. (2017). Anadolu'da anlatılan kuş efsaneleri. E. Gürsoy Naskali ve A. Şeker (Ed.). *Kuş Kitabı* (s. 27-37). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Zülfiyar, H. (1995). *Türkçede ses yansımaları kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- <https://www.kuslar.gen.tr> [Erişim Tarihi 29.04.2020].
- <https://www.nisanyansozluk.com> [Erişim Tarihi 29.04.2020].
- <https://www.trakus.org> [Erişim Tarihi 29.04.2020].
- <https://www.trthaber.com/haber/yasam/yeni-bir-kus-turu-bulundu-129493.html> [Erişim Tarihi 29.04.2020]